

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 13 listopada 2012 roku

ZEW/500/33-1/2012/ZA

**Pan
Jarosław Gowin
Minister Sprawiedliwości**

Szanowny Panie Ministrze,

z niepokojem przyjmuję napływające do mnie kolejne informacje o sytuacji dzieci przebywających w szpitalach psychiatrycznych, które muszą pozostawać ich pacjentami (mimo przeciwwskazań do dalszej hospitalizacji) z powodu niemożności zapewnienia im specjalistycznej opieki poza szpitalem, a czasami długiego okresu oczekiwania na postanowienie sądu opiekuńczego w zakresie ustanowienia opiekuna prawnego, kuratora. W skrajnych przypadkach przedłużający się nieuzasadniony pobyt w szpitalu liczy się już nie tylko w miesiącach, ale i w latach.

Innym, równie niepokojącym sygnałem, jest umieszczanie dzieci, które zakończyły hospitalizację w szpitalu psychiatrycznym, w placówkach nieprzygotowanych do udzielenia im odpowiedniej pomocy, często położonych z dala od specjalistów. W efekcie – dzieci te ponownie trafiają do szpitala. I taka sytuacja również trwa latami. Taki stan rzeczy wskazuje jednoznacznie na łamanie prawa dziecka do opieki i wychowania w rodzinie, zaburza jego rozwój i poczucie bezpieczeństwa, narusza jego godność.

Jak wynika z analizy wpływających do mnie spraw, w tym sprawy Oli, która przebywa już drugi rok w szpitalu psychiatrycznym, choć jej stan zdrowia tego nie wymaga (opisywanej w piśmie skierowanym do Pana Ministra przez Rzecznika Praw Pacjenta), głównym powodem nieuzasadnionego względami medycznymi pobytu w szpitalu psychiatrycznym dzieci jest brak specjalistycznych rodzin zastępczych oraz specjalistycznych placówek opiekuńczo-terapeutycznych, które mogłyby je otoczyć właściwą opieką.

W przedmiotowej sprawie 9 listopada 2012 r. wystąpiłem do Ministra Pracy i Polityki Społecznej.

Z zasady subsydiarności, której wyraz daje art. 72 ust. 2 Konstytucji RP, który stanowi „Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych” i preambuły wynika, że Państwo udziela pomocy dopiero wówczas, gdy rodzina sama nie jest w stanie zapewnić sobie środków na utrzymanie.

W myśl, art. 109 ust. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2012 r. poz. 788 jt.) - „Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia”. Również, w przypadku nieletnich, w myśl art. 76. § 1. Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 z późn. zm.) - „Jeżeli rodzice lub opiekun nie mogą zapewnić nieletniemu zwalnianemu z publicznego zakładu opieki zdrowotnej, niezbędnych warunków wychowawczych i bytowych - udziela się nieletniemu pomocy”, a nadzór nad wykonywaniem orzeczeń o skierowaniu nieletniego do podmiotu leczniczego niebędącego przedsiębiorcą sprawuje sędzia rodzinny.

Na podstawie 43 ust. 1 Ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375) do szpitala psychiatrycznego ma prawo wstępu o każdej porze sędzia w celu kontroli legalności przyjęcia i przebywania w takim szpitalu osób z zaburzeniami psychicznymi, przestrzegania ich praw oraz kontroli warunków w jakich przebywają.

W związku z powyższym, kierując się dobrem dziecka, na podstawie art. 10a ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.), zwracam się do Pana Ministra o podjęcie pilnych działań zmierzających do wyeliminowania przypadków pobytu w szpitalach psychiatrycznych tych dzieci, u których jest brak wskazań medycznych do przebywania w szpitalu oraz o zapewnienie właściwej opieki dzieciom wymagającym specjalistycznego wsparcia.

Z wyrazami szacunku
Michał Jankowski

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo Sprawiedliwości

Sekretarz Stanu

Warszawa, dnia *10 stycznia* 2013 r.

DWOiP III 072-22/12/7

Pan

Marek Michałak

Rzecznik Praw Dziecka

Szanowny Panie Rzeczniku,

W odpowiedzi na pismo Pana Rzecznika z dnia 13.11.2012 r., w sprawie sytuacji dzieci przebywających w szpitalach psychiatrycznych bez wskazań medycznych do dalszej hospitalizacji, z powodu niemożności zapewnienia opieki poza szpitalem, zbyt długiego okresu oczekiwania na postanowienie sądu opiekuńczego w zakresie ustanowienia opiekuna prawnego i kuratora, nadzoru sędziego rodzinnego na podstawie art. 77 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2010r., Nr 33, poz. 178 jednolity tekst z późn. zm.) nad wykonywaniem orzeczeń o skierowaniu nieletniego do podmiotu leczniczego niebędącego przedsiębiorcą oraz podjęcia przez Ministra Sprawiedliwości pilnych działań, zmierzających do wyeliminowania przypadków pobytu w szpitalach psychiatrycznych dzieci bez wskazań medycznych i zapewnienia właściwej opieki dzieciom, wymagającym specjalistycznego wsparcia, uprzejmie przedstawiam następujące informacje:

I. Egzaminowane w ramach Rzecznika Praw Dziecka, skierowanych do Ministra Sprawiedliwości, przypadki pobytu nieletnich w szpitalach psychiatrycznych bez wskazań medycznych zostały zbadane w ramach wewnętrznej służby administracyjnej oraz służby opinii, przez pracowni służby opinii obywatelskiej. Rzecznik Praw Dziecka zwrócił uwagę na do prawidłowości dalszej hospitalizacji nieletnich osób: Aleksandra Kłaman, Natalii Burkowskiej, Janyłowa Wiktoria, Aleksandra Dąbka i Polikseny Szewcyl.

W wyniku badań przez Rzecznika Praw Dziecka w sprawach wskazanych:

1. Aleksandra Kłaman, Aleksandra i jej rodzice prowadzą w zamieszkałości Sąd Rejonowy dla M. St. w Warszawie od 2005 r., kiedy to matka Ivona

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Obwiał był ograniczył władzę rodzicielską nad córką Aleksandrą przez ustanowienie radcy kuratora nad sprawami jej wykonywania (pogn. akt. Nr 100gn/11405). Klarym z dnia 13.04.2011 r. Sąd Rejonowy Gdańsk - Południe w Gdańsku został zawiadomiony przez Pogotowie Opiekunów w Gdańsku o doprowadzeniu matki Aleksandry do Pogotowia i jej dalszej, że nie chce wrócić do domu, ponieważ matka ją bije, szepie, a poradzi starając się pomocy ze strony Fundacji. Pani Stawczyńska została przyjęta do pogotowia opiekunów w dniu 13.04.2011 r. na podstawie wniosku Dyrektora Szkoły Podstawowej Nr 48 w Gdańsku, która zgłosiła swoją trudną sytuację rodzinną. W związku z tym zawiadomieniem sąd wszczął z urzędu postępowanie o ustanowienie w dniu 13.04.2011 r. przedstawienie władzy rodzicielskiej Zygmunta Klara i ograniczenie władzy rodzicielskiej Iwony Obwiał nad matką Aleksandrą Klara. Klarym zaś wydał w dniu 23.04.2012 r. postanowienie tymczasowe o ustanowieniu matki Aleksandry na czas trwania postępowania w Pogotowiu Opiekunów w Gdańsku, a następnie w dniu 12.08.2011 r. postanowienie tymczasowe o ustanowieniu matki Aleksandry w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

W czasie trwania postępowania o ustanowienie z Radzimego Dora Dziecka Fundacji „Dzień Niezależny” w Gdańsku, matką na wniosek prowadzącej tę placówkę, z powodu trudnej sytuacji rodzinną i alkoholowej (parcie samobójczy) została wyznaczona w wyniku wezwania pogotowia ratunkowego na okres od 27.08.2011 r. oraz od 23.08.2011 r. - 28.11.2012 r. w szpitalu psychiatrycznym. W tym szpitalu zawiadomił sąd w dniu 21.07.2012 r.

W tym czasie postępowanie opiekuńcze zakończyło się w dniu 24.04.2012 r. wyłączeniem postępowania o przedstawienie władzy rodzicielskiej Zygmunta Klara i ograniczenia władzy rodzicielskiej Iwony Obwiał nad matką Aleksandrą Klara przez umieszczenie jej w placówce opiekuńczo-wychowawczej, która została wykonana w dniu 28.11.2012 r. przez przeniesienie ze szpitala psychiatrycznego i fizyczne umieszczenie matki Aleksandry w Ośrodku Dobrej dla Dzieci „Jedyny Dzień” w Gdańsku.

Jeżeli chodzi o dzień 28.11.2012 r., na wniosek Rzecznika Praw Dziecka została wszczęta w Sądzie Rejonowym Gdańsk-Południe w Gdańsku (pogn. akt. Nr 100gn/858/12) nowa postępowanie o zmianę sposobu ograniczenia władzy rodzicielskiej przez umieszczenie matki Aleksandry w specjalistycznej rodzinie zastępczej.

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Od momentu umieszczenia nieletniej w szpitalu psychiatrycznym żadne z gmin szpitala oraz opinia biegłych, nie zawierały informacji o konieczności bezwzględnego zwolnienia pacjentki ze szpitala, wprost przeciwnie zalety takiej decyzji polityki do czasu umieszczenia w domu pomocy społecznej.

W celu podjęcia wykonawczego kurator nie wykonał żadnych podjętych działań zgodnie z procedurami gminnej pomocy społecznej w celu umieszczenia Nadei w domu pomocy społecznej ze zgodą rodziców. Jednakże domowa pomoc społeczna nie wykonała swojego zadania.

Analiza protokołu opiniowanych postępowań, zawierała nie tylko podjęte działania wykonawcze, jak i wyliczenia, że działania te były prawidłowe, nie zostały uchylone, nie zostały praw. Sądy podjęły również działania wobec nieletnich, a także współpracowały ze szpitalami psychiatrycznymi i innymi instytucjami odpowiedzialnymi za wykonanie orzeczeń sądowych (centrum pomocy społecznej, dom pomocy społecznej). W żadnej ze spraw nie stwierdzono, że szpital, którego skutkiem byłoby niewykonanie orzeczenia i naruszenie praw pacjenta. Główną przyczyną przesładowania nieletnich i rodzinami w szpitalach psychiatrycznych, bez wskazań medycznych jest brak odpowiednich warunków lub niewystarczająca ilość miejsc w już istniejących i zbyt długi czas oczekiwania na przyjęcie do nich.

W wykonaniu Minister Sprawiedliwości, w ramach sprawowanego zewnętrznego nadzoru administracyjnego nad działalnością administracyjną sądu na podstawie art. 375 § 1 i § 2 ustawy *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz. U. z 2011 r., Nr 98, poz. 1375, z późn. zm.) nie znalazł podstaw do wyliczenia zalet realizacji w ustalonych sprawach.

Opisane powyżej przypadki pozwalają na wyodrębnienie 3 grup osób umieszczonych w szpitalach psychiatrycznych: rodzinnych, domowych i całkowicie albo częściowo ubezwłasnowolnionych.

W odniesieniu do osób małoletnich i całkowicie ubezwłasnowolnionych, zgodnie z art. 22 ust. 3 ustawy *o ochronie zdrowia psychicznego* (Dz. U. z 2011r., Nr 231, poz.1375- j.t., z późn. zm.), przyjęcie do szpitala psychiatrycznego osoby małoletniej lub ubezwłasnowolnionej całkowicie następuje za pisemną zgodą jej przedstawiciela ustawowego. Zakończenie leczenia bądź brak wskazań medycznych

do dalszego pobytu w szpitalu psychiatrycznym skutkują automatycznym powrotem małoletniego lub osoby całkowicie ubezwłasnowolnionej do dotychczasowego środowiska i miejsca zamieszkania, pod opiekę przedstawiciela ustawowego.

W sytuacji osób całkowicie ubezwłasnowolnionych i konieczności umieszczenia ich, po opuszczeniu szpitala psychiatrycznego, w innej placówce, np. domu pomocy społecznej, czy w zakładzie opiekuńczo-leczniczym, obowiązek zapewnienia opieki i znalezienia miejsca w odpowiedniej placówce należy do opiekuna prawnego.

Nieletni mogą być umieszczani w szpitalu psychiatrycznym lub innym odpowiednim zakładzie leczniczym tymczasowo, na podstawie art. 26 ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich* oraz na czas nieokreślony, lecz nie dłuższy niż do 18 roku życia, na podstawie art.12 w/w ustawy tytułem środka leczniczo-wychowawczego, w razie stwierdzenia u nieletniego upośledzenia umysłowego, choroby psychicznej lub innego zakłócenia czynności psychicznych bądź nałogowego używania alkoholu albo innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia. Jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia nieletniemu jedynie opieki wychowawczej, sąd może orzec umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, a w przypadku gdy nieletni jest upośledzony umysłowo w stopniu głębokim i wymaga jedynie opieki - w domu pomocy społecznej.

W tym wypadku zarówno umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym lub zakładzie leczniczym, jak i zwolnienie następuje wyłącznie na podstawie postanowienia sądu bądź z chwilą ukończenia przez nieletniego 18 roku życia, kiedy stosowanie środka leczniczo-wychowawczego ustaje z mocy prawa. Także przeniesienie ze szpitala do innego zakładu leczniczego wymaga postanowienia sądu.

II. Odnosząc się do obowiązku wydawania przez sąd opiekuńczy odpowiednich zarządzeń w przypadku zagrożenia dobra dziecka na podstawie art. 109 *kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, analiza wskazanych wyżej spraw wykazała, że takie zarządzenia są przez sądy wydawane, a w żadnej z badanych spraw nie stwierdzono braku odpowiedniego działania sądu lub przewlekłości w podejmowaniu decyzji w tych sprawach.

W zakresie udzielania nieletniemu na podstawie art. 76 § 1 i 2 ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich*, pomocy w postaci tzw. usamodzielnienia (tj.

zapewnienie niezbędnych warunków wychowawczych i bytowych) udziela nie sąd, ale powiat, w zakresie zadań własnych (na podst. art. 88 ustawy o *pomocy społecznej* w zw. z art. 76 § 2 ustawy o *postępowaniu w sprawach nieletnich*). Pomocy takiej mogą udzielać również stowarzyszenia, fundacje i organizacje społeczne, których celem jest pomoc w społecznej readaptacji nieletniego oraz osoby godne zaufania.

Obowiązek sędziego rodzinnego, wynikający z art. 77 ustawy o *postępowaniu w sprawach nieletnich* oraz z art. 43 ust.1 ustawy o *ochronie zdrowia psychicznego* (Dz. U. z 2010r., Nr 33, poz.178 z późn. zm.), do wykonywania nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń o umieszczeniu nieletnich w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą i kontroli legalności przyjęcia i przebywania w takim szpitalu lub domu pomocy społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi są realizowane poprzez okresowe lub doraźne kontrole sędziego (przeprowadza się je co najmniej raz w roku), wydawanie zaleceń pokontrolnych, kontrolowanie prawidłowości i terminowości ich realizacji oraz podejmowanie w miarę potrzeby innych czynności i decyzji zmierzających do usunięcia uchybień i zapobieżenia ich powstawaniu. Sąd stwierdzając sytuację braku legalności pobytu, inicjuje działania, zarówno sądowe, jak i innych uprawnionych podmiotów w celu usunięcia naruszeń.

III. W zakresie podniesionego przez Pana Rzecznika problemu długiego oczekiwania na postanowienie sądu opiekuńczego w przedmiocie ustanowienia opiekuna prawnego lub kuratora, należy wskazać, że w związku z ustawowym katalogiem wymagań, które muszą spełniać kandydaci na opiekunów prawnych i kuratorów, częstokroć znalezienie odpowiedniej osoby, spełniającej te warunki jest znacznie utrudnione. Tego rodzaju problemy wydłużają postępowanie o ustanowienie opieki prawnej, tym bardziej, że nie można także ustanowić opiekunem prawnym ani kuratorem osoby, która nie wyraziła zgody na pełnienie tej funkcji.

W wyniku ostatnich zmian art. 149 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* wprowadzonym przez art. 201 pkt.10 ustawy o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. z 2011r., Nr 149, poz. 887, z późn. zm.), które weszły w życie z dniem 01.01.2012 r., ustalenie osoby kandydata na opiekuna prawnego powinno być zdecydowanie krótsze. Nowe rozwiązanie pozwala bowiem sądowi, na zwrócenie się, w przypadku braku kandydatów na opiekuna spośród osób

wskazanych przez rodziców dziecka bądź spośród krewnych lub innych osób bliskich dziecku i jego rodzicom, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo do organizacji społecznej, do której należy piecza nad małoletnimi, a jeżeli pozostający pod opieką przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej albo innej podobnej placówce, w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich sąd może się zwrócić także do tej placówki albo do tego zakładu lub schroniska.

Powoływany przepis art. 149 kro zobowiązuje obecnie sąd do ustanowienia opieki prawnej dla małoletniego w terminie 7 dni od uprawomocnienia się postanowienia o pozbawieniu władzy rodzicielskiej, co gwarantuje bezzwłoczne uregulowanie sytuacji prawej dziecka.

Także w razie potrzeby ustanowienia opieki dla małoletniego umieszczonego w pieczy zastępczej, sąd powierza sprawowanie opieki, przede wszystkim: rodzicom zastępczym, osobom prowadzącym rodzinny dom dziecka, osobom prowadzącym placówkę opiekuńczo-wychowawczą typu rodzinnego lub osobom bliskim dziecka.

IV. Minister Sprawiedliwości dostrzega pojawiające się problemy faktyczne związane m.in. z przedłużającą się hospitalizacją psychiatryczną dzieci i młodzieży, mimo braku wskazań medycznych. Było to głównym powodem powołania przez działający od 2007r. Międzyresortowy Zespół do Spraw Poprawy Skuteczności Wykonania Orzeczeń Sądowych w dniu 24.05.2012 r. Grupy roboczej w celu wypracowania rozwiązań w zakresie zapewnienia w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, w niezbędnym zakresie opieki medycznej nieletnim cierpiącym na schorzenia psychiczne (przewlekłe), w szczególności po opuszczeniu szpitala. W wyniku prac Grupy roboczej, w skład której weszli przedstawiciele Ministra Sprawiedliwości, Ministra Pracy i Polityki Społecznej, Ministra Zdrowia, Ministra Edukacji Narodowej oraz w charakterze obserwatora- przedstawiciele Rzecznika Praw Pacjenta, wypracowano doraźne i długofalowe rozwiązania problemu, z których najistotniejszym jest zobowiązanie Ministerstwa Zdrowia (przy jego wstępnej akceptacji), do dokonania w 2014r. zmiany obowiązujących przepisów, tj. rozporządzenia Ministra Zdrowia *w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień*, przez rozszerzenie wykazu świadczeń gwarantowanych o nowe świadczenie skierowane do populacji osób przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz młodzieżowych ośrodkach socjoterapii.

Projektowane świadczenie powinno umożliwiać objęcie aktywną opieką ambulatoryjną dzieci i młodzieży przebywających w w/w placówkach przez świadczeniodawców, którzy zawrą umowę z NFZ na udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, a także wyeliminować sytuacje pobytu nieletnich w szpitalach psychiatrycznych bez wskazań medycznych.

Reasumując, w świetle dokonanej analizy, należy uznać, że istnieją obecnie odpowiednie rozwiązania prawne, dotyczące małoletnich, nieletnich oraz dorosłych osób częściowo i całkowicie ubezwłasnowolnionych, które, przy ich poprawnym stosowaniu, powinny prowadzić do zapewnienia warunków bytowych i/lub wychowawczych. Wymaga to w każdym przypadku współdziałania co najmniej kilku odpowiedzialnych za wykonanie stosownych orzeczeń lub decyzji podmiotów, przy ogólnym nadzorze sędziego lub sądu. W mojej ocenie nie zachodzi aktualnie potrzeba dokonywania zmian w obowiązujących przepisach pozostających w zakresie kompetencji Ministra Sprawiedliwości.

2 wypracowań nowela

S. Chmielewski

Stanisław Chmielewski